

A Baranya megyei községi krónikairásról

Immár hét esztendeje annak, hogy a Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága a 44/1971. sz. határozatával — az országban elsőként — szervezett formában bevezette megyénkben a községi krónikairást. Az eltelt időszak tanulságai indokolják a visszatekintést, a számvetést.

A mozgalom beindításáról, a felmerült problémákról és az elért eredményekről képet kaphatunk az eddigi megjelent publikációkból.¹

A mozgalom beindítását, az elméleti és módszertani elvek kidolgozását, a beérkezett anyag őrzését és lektorálását a levéltár vállalta, mégpedig úgy, hogy a krónikairás vezetésére megyei referenst nevezett ki, aki a járási és a községi tanácsokkal igyekezett minél gyümölcsözőbb kapcsolatot kialakítani. A kezdeti nehézségek leküzdése után 1975-ig fellendülés következett be mind tartalmi, mind formai vonatkozásban. 1975 és 1976 között stagnálás figyelhető meg. 1978-tól minden járáshoz külön krónikareferenst állítottunk, s ez a lépés a feladatok megosztását, munkánk hatékonyabbá válását eredményezte. Azóta már túl vagyunk egy járási krónikaértekezleten, ahol a járási hivatal vezetőin, a levéltár előadóin kívül megjelentek a krónikairás és a községi tanácsok vezetői és megerősítették a szervezeti átalakulás helyességét és hasznosságát. A *Baranyai Krónikairás* című kiadványunkban nagyobb teret kívánunk adni a krónikairás munkáinak. Nagy jelentőségűnek tartjuk részvételünket azokon a községi tanácsüléseken, ahol a krónikairás napirenden szerepel. A tanácsüléseken a levéltár kritikai megjegyzései nagyon hasznosaknak bizonyultak. Nagyon fontos egy-egy körzet krónikafrójával való kötetlen beszélgetés, amire eddig — rajtunk kívül álló okok miatt — csak ritkán kerülhetett sor.

A levéltár munkatársai 1978-ban krónikanyilvántartó lapot készítettek, amely a következő adatokat tartalmazza:

1. A község neve, a krónika éve. 2. A község jogállása. 3. A község nemzetiségi összetétele. 4. A krónikairó neve, címe, foglalkozása, nyelvismerete és a tiszteletdíj összege. 5. A krónika beérkezésének ideje. 6. A krónika formailag megfelel — nem felel meg; indoklás. 7. A krónika nyelve, mely része írott/nemzetiségi nyelven; valamint a műfaja: évkönyv — összefoglaló — dokumentumgyűjtemény. 8. Az évkönyv, az összefoglaló és a dokumentumgyűjtemény terjedelme. 9. A krónika értékelése: gyenge — közepes — jó — kiemelkedő; indoklás. 10. Megjelent: év, hely és melyik része. 11. Konzultáció a krónikairóval, a tanácsal, mikor és miről. 12. Megjegyzések.

A 9. pont beiktatásával nem osztályzatot kívántunk adni, de az értékelés ilyen formájával a krónikairó el tudja helyezni krónikáját a megyében született munkák között. A krónikanyilvántartó lapnak igazi jelentősége néhány év elteltével fog jelentkezni, amikor könnyebben összevethetjük a régi és az új dolgozatokat, szembevetnünk lesz a krónikák színvonalának esetleges visszaesése, pangása vagy fejlődése.

Formai tekintetben ma már egyre kevesebb a problémánk. A záradékolás, a famentes papírra való írás, a hármas szerkezeti tagoltság általában megvalósult, bár az utóbbira inkább csak a törekvés figyelhető meg, különösen a tagközségek esetében. A benyújtott krónikák 30 százalékából hiányzik a dokumentumgyűjtemény.

Ha szabad a községek lélekszámából a krónikairás tartalmi színvonalára következtetni, akkor megállapíthatjuk, hogy a jó és a kiemelkedő krónikák nagyrésze a nagy

¹ A megjelenés sorrendjében: **Thiery Árpád**: Krónika a krónikáról. Dunántúli Napló (a továbbiakban: DN) 1963. november 7.; Kétszáz falukrónikás Baranyában. DN 1964. november 4.; Községi krónikák Baranyában. Népszabadság 1971.; **Wallinger Endre**: Krónikairás Baranyában. DN 1971. december 1.; **Bezerédy Győző**: A Baranya megyei krónikairásról. Baranyai Művelődés 1971. 4. sz. 90–93. oldal; Mi történt az első héten? DN 1972. január 12.; **Szenes Sándor**: Baranyai krónikások. Népszabadság 1972. február 11.; Mi történt két hónap alatt? DN 1972. február 22.; Jelenkori krónikások. Tolna megyei Népujság 1972. április 1.; **Bezerédy Győző**: Páralan forrásérték a jövő számára. DN 1972. május 24.; **Wallinger Endre**: Félévi számadás. DN 1972. július 5.; Községi krónikairás Baranyában. Néprfront 1972. 7. sz.; **Wallinger Endre**: Krónikairók. DN 1972. október 4.; Egy esztendeje írják a községi krónikákat. DN 1973. január 3.; Hitelesítik a krónikákat. DN 1973. január 21.; Városi krónikák. DN 1973. február 4.; **Bezerédy Győző**: A községi krónikairás megszervezése Baranya megyében. Levéltári Szemle 1973. 1. sz. 39–51. oldal.; **Csutai János**: Falu-krónikák. DN 1973. július 12.; **Bezerédy Győző**: A krónikairás és a népművelés kapcsolata. Baranyai Művelődés 1973. 3. sz. 92–95. oldal.; Községi krónikák. DN 1974. március 14.; **Bezerédy Győző**: A községi krónikairás megszervezése Baranya megyében. Honismeret 1975. 5–6. sz. 24–26. oldal.; Baranyai Krónikairás 1974. A Baranya megyei Levéltár (BmL) kiadása 1975. 5–61. oldal.; Baranyai Krónikairás 1975. A BmL kiadása 1976. 7–93. oldal.; Baranyai Krónikairás 1977. A BmL kiadása 1977. 7–69. oldal.; **Erdődi Gyula**: A községi krónikairás jelenlegi helyzete. DN 1978. szeptember 20.; Segítenek a levéltári szakemberek. DN 1978. október 11.

lélekszámú és a 100 fő körüli falvakban születtek, természetesen vannak kivételek. Mi ennek a magyarázata? A nagyközségekben bőven van említésre, elemzésre méltó esemény. A 100 fő körüli falvak krónikásai pedig meg tudták ragadni a kihalás, az elvándorlás folyamatát, ami forrásérték szempontjából óriási jelentőségű.

Levéltárunk anyagi ösztönzőkkel segíti a munkát. Hazánk felszabadulásának 30. évfordulójára pályázatot hirdettünk a krónikairók részére, s a jövőben is igyekszünk egy-egy részterület kidolgozóját ilyen formában ösztönözni.

A székhelyközségek krónikairásával nincsenek nagy gondjaink, hiszen például egyik járásunkban az általunk értékelt 20 nagyközség 70 százalékában közepesnél jobb munkák íródtak, gyenge dolgozatot pedig nem is készítették. Annál valóságosabb és nagyobb a probléma a társközségeknél. Sokan panaszkodnak, hogy nincs mit írni, bár ez csak mintegy 30 százalékot érint. Elsősorban a krónikairók és a krónikareferens beszélgetései és a krónikairók tapasztalatcseréje oldhatja meg ezt a gondot. A krónikások ilyen kis közösségekben nem tudják megragadni a társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatokat, ezért a módszerek kicserélésének jelentősége nyilvánvaló.

Tapasztalataink szerint a krónikairók információhálózata hiányos, nem vezetik naprakészen az eseményeket, ami év végén, a munka összeállításánál pontatlansághoz vezet. A pontosságot külön hangsúlyozzuk, ugyanis a készülő baranyai községtörténeti lexikon tartalmazni fogja a krónikák adatait is.

Súlyos nehézséget állít megénkben a községi krónikairás elé a közigazgatási reform. A pécsi járás megszűnése mellett számos község jogilag is beolvad majd egy másikba, még a neve is eltűnik, de területileg messze fekszenek egymástól. A beolvadó községek krónikairási kötelezettsége megszűnik ugyan, de az emberek ott maradnak, ott fognak élni a jövőben is. Megpróbáljuk elérni, hogy a székhelyközségek krónikása szenteljen néhány oldalt a megszűnt falu további életének addig, míg a beolvadási folyamat véglegesen le nem zárul.

A mozgalom megindulása előtt a honismereti szakkörök nagy súlyt fektettek községük egy-egy évének történetére. 1972-től a szakköröknek ez a tevékenysége ellaposodott. A jövőben szeretnénk erősíteni a honismereti mozgalom és a krónikairás egymásba fűződő szálait.

A Baranya megyei községi krónikairás első szakasza lezárult. A kezdeti nehézségek megoldódtak, s ma már minőségileg is magasabb szintű problémák előtt állunk. Időközben több megyében próbálták tanácsi és levéltári segítséggel bevezetni a krónikairást, de ezek a lépések nem jártak sikerrel. Baranyában már hét éve él a mozgalom és nincsenek olyan jelek, amelyek a befejezésre mutatnának.

Erdődi Gyula

Múzeum a makói Espersit-házban

Espersit János (1879—1931) a legmarkánsabb alakja annak a makói baloldali értelmiségi csoportnak, amely az ifjú *József Attilát* szárnyai alá vette. Jó nevű ügyvéd, függetlenségi, majd köztársaság párti politikus, radikális beállítottságú lapszerkesztő, irodalmi és művészeti mecénás. De ki is volt a „szabadság bajnoka”, milyen környezetben élt ez a derék ügyvéd, hogy *József Attila* „Maros-menti Konstantinápoly”-ként jellemzi az akkori várost? Beszéljenek azok a költők, akik itt hosszabb-rövidebb ideig tartózkodtak!

Juhász Gyula a következőképpen ír erről:

(Espersit János): — Ez a nagyon kedves, minden gondolatomat kitaláló és minden szeszélyemet honoráló mecénás nem volt se gróf, se báró, még csak bankár sem volt, sőt ellenkezőleg... a szabadságot imádta és akarta...

(A lakás): — Ennél szebb, hangulatosabb, munkára, alkotásra serkentőbb lakást még nem láttam. Dolgozó szobáját engedte át nekem és ebben a meghitt kultúrbarlangban írtam meg legtöbb dolgomat...

(Az íróasztal): Öreg halálfej és egy ifjú leány
Arcképe áll az íróasztalon
És mind a kettő mosolyog reám
És mind a kettőt szeretem nagyon